

Současná česká společnost

MARTIN KOZÁK

2007

Charakteristika společnosti

Česká společnost je ve svém současném stavu společností transformující svou strukturu ze společenské struktury socialistické do struktury kapitalistické. Dochází k přeměně vnímání společenské pozice jednotlivce a k dlouhodobé postupné výraznější diferenciaci společenských vrstev. Současně společnost přechází k otevřenější a občanstější politické kultuře, učí se angažovat a hledá svou vlastní identitu v rámci homogenní Evropy.

Charakteristické je rovnoměrné rozdělení příjmů obyvatelstva, a tedy i nízké ekonomicko-sociální rozdíly mezi jednotlivými společenskými vrstvami. Poměrně silná je nižší střední třída, klasická nižší třída téměř neexistuje, vyšší třída často vnímaná jako součást elity existuje jen ve velmi, velmi omezeném rozsahu. Po sametové revoluci se nepodařilo vybudovat klasickou ekonomicky silnou střední a vyšší střední třídu a v současném globálně politickém uspořádání již nenachází vhodné podmínky pro svoji existenci. Důsledkem absence těchto vrstev je určitý politický radikalismus a celková politická nestabilita společnosti stejně jako značná levicovost politického spektra. Zároveň s ní souvisí uzavřenost české společnosti a jak třídní, tak rasová a národnostní nesnášenlivost kterými si početně značně zastoupené ale nepřilíh majetné střední vrstvy chrání nebo snaží chránit své sociální výsady a jistoty, o něž vlivem současné politické situace ovlivněné celosvětovými trendy přicházejí.

Moderní česká společnost vychází především ze společenských struktur prvorepublikové, resp. rakouskouherské společnosti výrazně přetransformované padesáti lety totalitního režimu upřednostňujícího jedinou společenskou vrstvu. Jak za Rakouska-Uherska, tak za první republiky si české země udržovaly poměrně vysokou životní úroveň ve srovnání s ostatními státy Evropy, první republika také značnou míru občanské svobody, proto jsou následný pokles v obou těchto oblastech v druhé polovině dvacátého století a výraznější společenská diferenciacie první poloviny devadesátých let vnímány značně negativně. Česká společnost se tak řadí spíše ke společnostem konzervativnějším důvěřujícím spíše vlastnímu omezenému potenciálu rozvoje než zahraničním vlivům.

Etnika

Česká republika je národním státem s nízkým zastoupením trvale usídlených národnostních menšin. Národnostní složení je přibližně následující:

- **Češi** 94,2%
- **Slováci** 1,9%
- **Poláci** 0,5%
- **Němci** 0,4%
- **Vietnamci** 0,2%

Nutné je zahrnout i menšinu **romskou**, jejíž většina uvádí národnost českou, romskou národnost uvádí asi desetina z celkového počtu Romů. Jejich zastoupení v české populaci tak činí asi 2,2%.

S výjimkou romského etnika jsou všechny národnostní skupiny ve vysoké míře integrovány do majoritní české společnosti, v podstatě dochází k jejich úplné asimilaci. K národnostním konfliktům proto nedochází.

Výjimkou je romské etnikum, jež je ve své převážné většině potomkem slovenských Romů usazených na českém území po druhé světové válce. Vinou špatné národnostně sociální politiky především v době normalizace došlo k vytvoření ghatt a asimilace Romů do společnosti se změnila spíše na přizpůsobení se jejímu fungování. Jejich již tak neusazená a tedy uzavřená komunita po které bylo tehdejší režimem požadováno vzdát se své kultury se uzavřela ještě více do sebe což snížilo její respekt v očích majoritní společnosti. V kombinaci s nedostatečným vzděláním způsobeným právě nízkým stupněm asimilace došlo k masovému propouštění Romů v době porevoluční transformace ekonomiky a k rychlému snižování jejich životní úrovně. Následovalo přizpůsobení se životu v nejhudších poměrech, jehož výsledkem je současná špatná pověst, pohrdání a absence respektu v očích české veřejnosti.

Jistým fenoménem je vysoká míra migrace, resp. imigrace ze zemí bývalého východního bloku, především z Ukrajiny. Jde o imigraci sezónní, délka pobytu na českém území se pohybuje nejvýše v řádu několika let, v průměru ovšem méně. Důvodem této imigrace je značně vyšší míra příjmů ve srovnání s domovskými zeměmi imigrantů a snadná dostupnost volných pracovních míst především v zemědělství. Vztahy k zahraničním sezónním pracovníkům jsou chladné a spíše nadřazené vlivem spojování těchto lidí s ruskojazyčným organizovaným zločinem.

Sociální složení společnosti

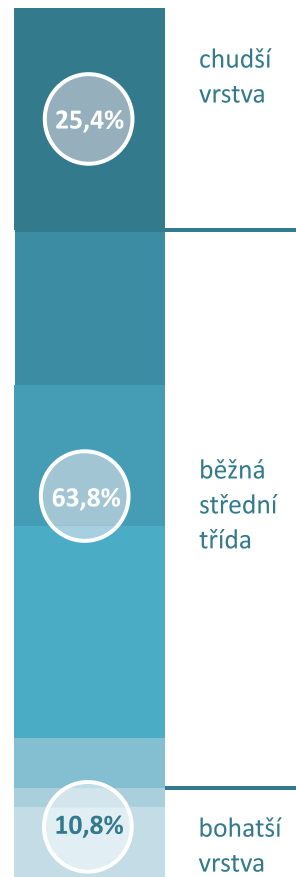
V české společnosti převažuje nižší střední třída, nižší ani vyšší třída prakticky neexistuje, ačkoliv vyšší třída dlouhodobě zaznamenává jistý rozvoj a je často vnímána jako součást národní elity. Sociálně je společnost značně homogenní. Určitým problémem je absence vyšší střední třídy, již se nepodařilo v první polovině devadesátých let vytvořit a nyní způsobuje jistou politickou nestabilitu a poměrně jednostranný ekonomický vývoj.

Česká společnost je kombinací tří typů společnosti (podle *Tučka*):

- a) společnosti rovnostářské, jež i vzdělané vysoce odborně kvalifikované pracovníky udržuje v nižší části žebříčku příjmů,
- b) rozvíjející se společnosti diferenciované na základě schopností, kvalifikace a úspěchů,
- c) výrazně diferenciované společnosti s velmi nerovnoměrným majetkovým zastoupením rozvrstvené vlivem nezsloužených okolností na bohatou menšinu a chudou většinu.

Na základě zkoumání sociálního postavení ekonomicky aktivní populace lze populaci podle stupně dosaženého vzdělání, míry účasti na řízení společnosti a osobním příjmu rozčlenit do skupin (podle *Tučka*):

1. Nižší, převážně nekvalifikovaná a polokvalifikovaná dělnicko-zemědělská a hůře placená zaměstnanecká a z části i neúspěšná živnostenská vrstva. **(25,4%)**
2. Nižší, spíše kvalifikovaná dělnická vrstva se středními příjmy. **(17,8%)**
3. Inkonzistentní seskupení středních odborných zaměstnanců a řadových úředníků, převážně žen, s nízkými platy, které se však v domácnostech mnohdy vyrovnávají na střední materiální úroveň. **(16,1%)**
4. Víceméně stavově konzistentní střední vrstva jak samostatně činných, tak odborných zaměstnanců. **(24,3%)**
5. Inkonzistentní seskupení vyšších odborníků s pouze středními příjmy. **(5,6%)**
6. Malá inkonzistentní skupina nematurantů s vysokými příjmy. **(2,3%)**
7. Vyšší vrstva odborníků, manažerů a podnikatelů. **(8,5%)**

Problémem současné české společnosti v této oblasti je tzv. celosvětová krize sociálního státu způsobená globalizací a potřebou nadnárodních korporací udržet se v globálním světě konkurenceschopnými. Vlivem toho dochází k růstu počtu nezaměstnaných a snižování rovnoměrnosti příjmů. Globálně prosperující firmy přitom přesouvají své výroby do levnějšího zahraničí a tak klesají i příjmy sociálního státu, který není schopný střední třídu dotovat. Tím klesá ochota na sociální stát přispívat, společnost se diferencuje a kruh se opakuje. Zároveň je vlivem předchozího vývoje jako nejzastoupenější a nejlépe zajištěná třída nejvíce zdaňována.

V České republice se tento jev projevuje velmi nerovnoměrným poměrem mezi mírou odvodů státu a dotacím, jež se střední třídě vracejí. Na střední třídu tak připadá 55% daní a odvodů, ale jen 15% dávek. Zároveň se objevují další jevy plynoucí z masivního technologického rozvoje probíhajícího od začátku devadesátých let, takzvané „digitální pasti“, tedy kontrastu mezi částmi společnosti, jež mohou využívat moderních informačních zdrojů, systémů a technologií a mezi částmi společnosti, jež je využí-

vat nemohou. Dochází tak ke značnému zvyšování rozdílů například mezi městem a venkovem, starší a mladší generací či nemajetnými a majetnými občany.

Elity

Společenské elity jsou lidé, kteří ve společnosti zaujímají vedoucí nebo jinou významnou úlohu, a to díky svému sociálnímu postavení. Podle mezinárodního výzkumu elit z roku 1997 jsou v postkomunistických zemích, tedy i v české společnosti, jako elity vnímány tyto skupiny osob:

- představitelé parlamentu a vedoucí osobnosti politických stran
- ministři, náměstci
- primátoři a starostové velkých měst
- vedoucí pracovníci velkých podniků a bank, tj. podniků s více než třemi sty zaměstnanců u státních podniků a více než padesáti milióny korun základního kapitálu u soukromých podniků
- vedoucí pracovníci vysokých škol, zdravotní péče, hospodářské infrastruktury, sociálních služeb
- představitelé odborových svazů
- čelní představitelé policie a armády
- vlastníci, vydavatelé a šéfredaktoři největších tiskových médií, rozhlasových stanic a TV
- představitelé kulturních svazů a kulturních zařízení velkých měst
- prominentní umělci
- vedoucí pracovníci vědeckých institucí
- hodnostáři největších církví

V současnosti však v zemi panuje hluboká nedůvěra v elity politické. Poměrně dobře jsou naopak přijímáni podnikatelé a vedoucí pracovníci velkých společností, dále pak umělci, kteří často odmítané elity nahrazují. Vzhledem ke značné míře ateismu obyvatel jsou až překvapivě dobře jsou vnímané elity církevní, naopak opomíjené jsou instituce vědecké.

Výměna elit v českých zemích a české společnosti neprobíhá kontinuálně a lineárně, nýbrž nárazově. Jednotlivé elity mezi sebou mají jen málo mezigeneračních vztahů.

Závěrem

Česká společnost je teprve v první fázi transformace a má před sebou ještě dlouhou cestu k vytvoření kvalitně fungující občanské společnosti. Je třeba získat zodpovědnost za vlastní činy a naučit se usilovat o zapojení do jejího fungování. Zároveň je třeba rozvinout občanskou politickou sféru. Nutné je podporovat tvorbu střední a vyšší střední vrstvy zajišťující ekonomicko-politickou stabilitu. Podle *Taxe* jejich ohrožení a nárůstu nejistot – v dnešní době představované například břemenem důchodových, školských, daňových a dalších reforem sociálního státu, jakož i vyšším rizikem nezaměstnanosti, prohlubují mezi středními vrstvami pocit sociální nespravedlnosti. Odtud je, jak ukazuje historická zkušenost, již jen krok k radikalizaci celých skupin obyvatelstva a vzniku totalitních režimů. Jasně se tento trend projevil například v průběhu letošních parlamentních voleb.

Tomáš Garrigue Masaryk říkal, že k vytvoření kvalitní občanské společnosti je zapotřebí padesáti let. Česká společnost je v sedmnáctém roku své politopadové existence. Její stav a problémy tomu (po přihlédnutí k historickým souvislostem existence českého národa) plně odpovídají.

Použité zdroje

Bruce Ross-Larson, Meta de Coquereaumont and Christopher Trott. 2006. *Human Development Report 2006*. New York : United Nations Development Programme, 2006. ISBN: 0-230-50058-7.

Keller, Jan, Doc. Dr. Střední vrstvy – je po sezóně. [Online] [Citace: 27. 4. 2007.] <http://www.darius.cz/jankeller/cl21p.html>.

Lhotka, Petr. Romové v České republice po roce 1989. *Romea.cz*. [Online] ROMEA. [Citace: 27. 4. 2007.] <http://skola.romea.cz/cz/index.php?id=historie/14>.

Machonin, Pavel a Tuček, Milan. 2002. *Zrod a další vývoj nových elit v České republice (od konce osmdesátých let 20. století do jara 2002)*. Praha : Sociologický ústav Akademie věd České republiky, 2002. ISBN: 80-7330-011-7.

Milan Tuček a kol. 2003. *Dynamika české společnosti a osudy lidí na přelomu tisíciletí*. Praha : SLON, 2003. ISBN: 80-86429-22-9.

Mrva, Tomáš. Třídní rozdělení britské společnosti. *ECHO MAGAZIN*. [Online] ECHO MAGAZIN. [Citace: 27. 4. 2007.] <http://www.echomagazin.com/clanek/tridni-rozdeleni-britske-spolecnosti/>. ISSN: 1750-791X.

Odbor populačních cenzů. 2003. *Sčítání lidí domů a bytů k 1. 3. 2001, obyvatelstvo*. Praha : Český statistický úřad, 2003. ISBN: 80-7223-915-5.

Příspěvatelé Wikipedie. 2007. Elita. *Wikipedie: Otevřená encyklopedie*. [Online] Wikimedia Foundation Inc., 15. 3. 2007. [Citace: 27. 4. 2007.] <http://cs.wikipedia.org/w/index.php?title=Elita&oldid=1307317>.

Taněv, Pavel. 2005. Jiří Večerník: Kde jsi, česká střední třída? *Reflex*. 2005, č. 38.

Tax, Vladimír, Bc. 2005. *Sociální rozštěpení společnosti*. Ústí nad Labem : Fakulta sociálně ekonomická University Jana Evangelisty Purkyně v Ústí nad Labem, 2005.

Dílo je možné využít a šířit jakýmkoliv zákonným způsobem.

© 2007 Martin Kozák
Praha, 2007.
8 stran, 20070430.